

Abstrakt

Ks. Jerzy Pawlik był postacią fascynującą. Ogrom jego zainteresowań, wiedza, kontakty, podróże, przeżycia, działalność – to wszystko złożyło się na postać wartą poznania i przybliżenia, przede wszystkim w kontekście jego działalności na rzecz Kościoła i społeczeństwa. Postać szczególnie intrygująca dla historyka, bowiem w życiu ks. Pawlika jawiły się przestrzenie dotąd niejasne, niewyjaśnione zależności, a więc przestrzeń do badań historycznych wręcz wymarzona.

W życiu i działalności ks. Jerzego Pawlika autor dysertacji wyróżnił trzy główne etapy, na których oparł konstrukcję swojego wywodu. W pierwszym badał pochodzenie ks. Pawlika, warunki, w jakich dorastał, uczył się i rozwijał. Wyniesioną z domu religijność, ciekawość świata i chęć zdobywania wiedzy po ukończeniu szkoły powszechnej i gimnazjum kontynuował w formacji kapłańskiej. Pierwsze lata posługi ks. Pawlika przypadły na czas dwóch reżimów, nazizmu i komunizmu, które uzurpowały sobie prawo do kierowania wszystkimi dziedzinami ludzkiego życia, w tym życia wiary.

Drugim wyraźnym etapem życia ks. Pawlika była jego działalność duszpasterska, katechetyczna i społeczna w diecezji katowickiej, w trudnym dla górnośląskiego Kościoła okresie działań eksterminacyjnych ze strony niemieckich władz okupacyjnych, a później rugujących Kościół z życia publicznego działań komunistów. Ks. Pawlik dał się poznać w tym czasie jako działacz charytatywny, opiekun młodzieży i organizator pielgrzymek. Szczególnie ważną dla niego przestrzenią, oprócz działalności dydaktycznej w Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie i aktywności publicystycznej, było oddziaływanie na młodzież, do której docierał przez harcerstwo oraz turystykę. Realizował przez to także własne zainteresowania, zdobywał kolejne uprawnienia oraz poszerzał swój księgozbiór. W tym czasie stał się obiektem zainteresowania Służby Bezpieczeństwa PRL, wpiery jako osoba niebezpieczna dla systemu, później jako kandydat na pozyskanie do roli tajnego współpracownika.

Trzeci akcent postawił autor dysertacji na czas w życiu ks. Pawlika, kiedy to za zgodą prymasa Stefana Wyszyńskiego pełnił on funkcję duszpasterza Polonii w Europie Wschodniej oraz eksperta Episkopatu Polski w sprawach migracji zarobkowej Polaków do NRD, Czechosłowacji, Węgier i Rumunii, będąc stale inwigilowanym przez Służbę Bezpieczeństwa.

Życie i działalność ks. Jerzego Pawlika autor dysertacji badał posługując się metodą biograficzną, charakterystyczną dla opracowań historycznych. Korzystał głównie ze źródeł zgromadzonych w Archiwum Archidiecezjalnym w Katowicach – były to wyselekcjonowane przez autora pracy dokumenty nazwane „spuścizną po ks. Jerzym Pawliku”,teczka personalna ks. Pawlika, korespondencja z prymasem Polski Stefanem Wyszyńskim oraz sprawozdania kierowane do biskupów w Polsce i różnych instytucji. Innym istotnym źródłem badawczym był zespół akt o charakterze sprawy ewidencyjno-obszaryjnej, w tym oficjalne dokumenty, szyfrogramy i notatki;teczki robocze Ministerstwa Spraw Wewnętrznych,teczka personalna TW „Polakowski”, akta paszportowe i tzw. materiały różne dotyczące księży z terenu dawnego województwa katowickiego, zgromadzone w Instytucie Pamięci Narodowej w Katowicach. Autor w pracy wykorzystał również dokumenty z Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie, a także z Archiwum Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Dla potrzeb badawczych autor podjął starania, aby dotrzeć do dokumentów zgromadzonych w Urzędzie Pełnomocnika Rządu do spraw Dokumentów Służby Bezpieczeństwa byłej Niemieckiej Republiki Demokratycznej w Berlinie. Swoje badania oparł autor także na materiałach Archiwum Rodzinnego, pozyskanych przez siebie zastanych dokumentach osobistych, a także przeprowadzonych w celach badawczych rozmowach z najbliższą rodziną ks. Pawlika. Kolejnym źródłem badań była prowadzona z biskupami i kapłanami

archidiecezji katowickiej korespondencja, co pozwoliło szczegółowo przedstawić wiele wydarzeń z życia Badanego. Tak powstała biografia erudycyjna ks. Pawlika, wyrosła na podstawie źródłowej. Analiza różnego typu dokumentów, w niektórych przypadkach badanych po raz pierwszy, pozwoliła wyjaśnić nieznane lub niedostatecznie interpretowane fakty z życia bohatera biografii. Na potrzeby pracy autor podjął korespondencję z Archiwum Konferencji Episkopatu Polski, Muzeum Harcerstwa Polskiego w Warszawie, przeprowadził również kwerendę w Archiwum Parafii św. Wojciecha w Radzionkowie. W przygotowaniu dysertacji pomocne były także opracowania i artykuły dotyczące postaci ks. Jerzego Pawlika, a także jego własne zapisy kronikarskie dotyczące duszpasterstwa w krajach bloku wschodniego. Wybrane dokumenty pochodzące z zasobu Archiwum Archidiecezjalnego w Katowicach i Archiwum Rodzinnego ks. Jerzego Pawlika zostały umieszczone w aneksie omawianej rozprawy.

Zamierzeniem autora dysertacji było ukazanie postaci ks. Jerzego Pawlika w szerokich relacjach międzyludzkich, w kontekście epoki, w której żył. Na kanwie owych relacji autor dysertacji badał powiązania ks. Pawlika ze Służbą Bezpieczeństwa w okresie PRL, zwłaszcza dotyczące jego częstych wyjazdów zagranicznych i wynikających z nich formalności paszportowych oraz próbował ustalić, czy ks. Pawlik zdecydował się na współpracę. Autor podjął próbę odpowiedzi na pytania, dotyczące przede wszystkim działań i motywacji ks. Pawlika: Czy bezpośrednią współpracę z Episkopatem Polski, dotyczącą duszpasterstwa migracyjnego ks. Pawlik podejmował jako „biskup krajów RWPG”? Czy wiedza historyczna ks. Pawlika w kontakcie duszpasterskim nie traciła znamion obiektywizmu i nie stawała się rodzajem koloryzowanej gawędy? W jaki sposób harcerstwo i działalność pielgrzymkowa wpłynęły na kształtowanie się charakteru ks. Pawlika?

Dzięki rzetelnej kwerendzie źródeł autorowi udało się odtworzyć najważniejsze wydarzenia z życia i działalności ks. Pawlika zarówno w Kościele Górnośląskim, jak i w Polsce. Badane materiały ukazały wysoki poziom zaangażowania ks. Pawlika w działalność duszpasterską: harcerstwo, działalność pielgrzymkową, formację młodzieży, a później także w organizację i funkcjonowanie duszpasterstwa migracyjnego. Olbrzymi wpływ na kształtowanie się duszpasterskiej działalności ks. Pawlika miały jego zainteresowania i pasje, które pomagały mu ciągle się rozwijać w bardzo różnych okolicznościach. Duszpasterskie doświadczenia z młodzieżą pozwoliły mu także lepiej zrozumieć problemy tych osób, które zdecydowały się na trudny los emigranta. Określanie ks. Pawlika mianem „biskupa krajów RWPG” miało jednak charakter umowny, w uznaniu jego działalności duszpasterskiej i zasług dla spraw młodzieży i migrantów.

Na podstawie analizy dokumentów zgromadzonych w Instytucie Pamięci Narodowej oraz dokumentów kościelnych i rodzinnych autor stwierdza, że ks. Pawlik nie podjął współpracy ze Służbami Bezpieczeństwa. Jego kontakty z pracownikami służb specjalnych miały charakter sporadyczny, związany przede wszystkim z procedurą paszportową. Na wszelkie próby pozyskania go jako współpracownika reagował odmową, zaś podczas rozmów odpowiadał ostrożnie i wymijająco, unikając precyzyjnych odpowiedzi. Badany materiał nie potwierdził podjęcia współpracy, przyczynił się jednakże do zobrazowania środków, jakie służby specjalne wykorzystywały w wywieraniu nacisku, utrudnianiu działalności oraz próbach pozyskania do współpracy.

Autor dysertacji żywi nadzieję, że postać ks. Pawlika stanie się inspiracją nie tylko do zgłębiania wiedzy o historii regionu, ale także szukania własnego aktywnego miejsca w Kościele. W życiu i działalności ks. Pawlika pozostają nadal nieznane obszary, szczególnie okres jego działalności w Bułgarii, Czechosłowacji oraz ZSRR, które warto opracować. Warto byłoby również dokonać zestawienia działalności duszpasterskiej ks. Jerzego Pawlika z działalnością bp. Szczepana Wesołego, biskupa polskiej emigracji, a także poszerzyć badania dokumentów o materiały obcojęzyczne.